

Martialis Feest in het Oude Rome. Geschenken voor de Saturnaliën. Vertaald en toegelicht door Vincent Hunink (2020)

Bas Clercx

Er zijn boeken waar je heberig van wordt. Dit is er één van. Deze vertaling van Martialis' *Xenia* en *Apophoreta* is van de hand van de Nijmeegse Latinist en vertaler Vincent Hunink. Spannend genoeg was er van deze teksten nog geen Nederlandse vertaling. Omdat ik denk dat er over de kwaliteit van Huninks vertalingen niet getwijfeld hoeft te worden – de vertalingen in deze bundel zijn overigens heerlijk –, richt ik me hieronder op een aantal andere zaken: te weten het drukwerk, de inhoudelijke leesbaarheid van de teksten en de mogelijkheden die de vertaling biedt voor onderwijskundige doeleinden.

Dit boekje is een *Paradebeispiel* van drukwerk: als alle uitgevers zoveel zorg en liefde zouden besteden aan hun boeken, zouden boekhandels gouden tijden beleven. Het boekje is in hardcover, maar doet aan de binnenkant sterk denken aan het sjieke drukwerk van de historische Antwerpse drukkerij Plantijn. Zo zijn de nummering en paragraaftekens in rood, ten opzichte van het zwart in de lopende tekst. Het papier is niet te licht, waardoor het prettig leesbaar is en het is bijzonder comfortabel bij deze korte, geleerde epigrammen eerst de vertaling en direct erna het inhoudelijke commentaar erbij te hebben. Voet- of eindnoten doen dit soort dichte literatuur toch echt tekort, omdat de aandachtspanne bij poëzielectuur ontworicht wordt door een heen-en-weer-bladeren in een boekje (althans, in mijn ervaring). De foto's van Jona Lendering zijn overigens van vlijmscherpe kwaliteit en worden niet midden in het boek gesorteerd op dikker fotopapier. Ze staan in context, zodat ze tijdens het lezen daadwerkelijk wat toevoegen aan de leeservaring. Al met al voelt het hanteren van dit boekje als een dierbare en kostbare aangelegenheid.

Het is bij teksten zoals die van Martialis altijd maar de vraag of de kwaliteit van de vertaling ze inhoudelijk kan redden voor een modern publiek, veelal omdat verwijzingen naar (populaire) cultuur die het originele publiek direct zal hebben opgepikt, kunnen voorbijgaan aan de moderne lezer. Dit staat een vlot en geëngageerd lezen van deze gedichten in de weg. Hunink neemt daarvoor ruimschoots de tijd zijn publiek in te lichten.

Zo komt er een gedicht over kapoenen (gecastreerde hanen) voor in het hoofdstuk over vleeswaar. In het Latijn wordt de verbinding gelegd tussen de *gallus* 'haan' (in dit geval een kapoen), de *Gallus* 'Galliër' en de *gallus* 'een gecastreerde priester van Cybele'.¹ Hunink legt uit dat de drie in het gedicht overeenkomen in hun gecastreerde bestaan; in het Nederlands gaat deze woordgrap verloren. Overigens voegt Hunink ook grapjes in de vertaling toe, die volgens hem door Martialis vermoedelijk gewaardeerd zouden zijn. Een voorbeeld hiervan komt langs in een gedicht over eenden met de versregel "de ganse eend wordt opgediend", waarin "ganse eend" een speelse vertaling is van het soberdere Latijn *tota (...) anas*.²

Mijn indruk van de gedichten is dat, inhoudelijk gezien, de leesbaarheid groter is bij het voedsel en de handelswaar die ook in onze tijd nog bekend zijn: omdat je al een beeld hebt van het eten waar Martialis over dicht, blijft er ruimte over om je te concentreren op andere merkwaardigheden. De gedichten over specifiek Romeinse goederen, vergen wat mij betreft meer aandacht om met smaak gelezen te worden. Overigens inspireren de gedichten ook tot nieuwe recepten: zo blijken (gebakken) eitjes met vissaus (garum, liquamen) erg lekker te zijn.³

Mogelijkheden onderwijs

Het lijkt me een goede zaak dat er een vertaling van dit werk van Martialis is, ook met het oog op het CE 2022 Latijn over Plinius én Martialis. De lange geschenken-tafel van zijn *Xenia* en *Apophoreta* biedt een klein inzichtje in het dagelijks bestaan van de Romeinen. Grote werken als de *Aeneis* lichten her en der een tijp van de sluier op, maar het blijft een blik op een wereld van grootse daden.

Ik geloof dat deze vertaling de docent een handvat biedt het Romeinse dagelijks leven niet alleen aan te bieden in lessen materiële cultuur, maar ook dit te werken in leduurlessen van Martialis' werk. Zeker nu we taal en cultuur willen integreren, moeten we niet alleen bedenken hoe we cultuur kunnen integreren in het pensum van de meer canonieke werken van het bovenbouwcurriculum, maar kunnen we ook nadenken welke teksten we nieuwe aandacht geven binnen deze doelen. De vertaling biedt met zijn uitgebreide commentaar een helder instrumentarium om het Latijnse origineel overzichtelijk aan leerlingen op te dienen. De gedichten van Martialis tonen namelijk niet alleen wat Romeinen tijdens de Saturnalia gaven, maar ook wat ze graag kregen. Sommige geschenken zijn waardevol, terwijl andere niets waard zijn: van allerhande etenswaar tot

sportbenodigdheden, spelletjes, schrijfgerei, tafeltjes, cosmetica, vaatwerk, kledingstukken, dekens, kussens, muziekinstrumenten, beeldjes, zelfs boeken en levende geschenken zoals dieren en (helaas ook) mensen.

Gedichten 45-51 van deel II over sportgerelateerde objecten laten bijvoorbeeld niet alleen zien dat ballen, halters en schrapers graag geziene geschenken waren, maar geven ook subtiel waardeoordelen over het dagelijks leven mee. Zo lijkt Martialis ons aan te manen wel te sporten, maar niet een "diknek" (II.48) te worden. Wat vinden de leerlingen hiervan? Zijn veel spieren slecht, of zijn ze het niet eens met Martialis? Zeker in deze tijden van instagrammodellen die hun praktijken in de sportschool maar graag delen met het online publiek, bieden deze teksten van Martialis een ingang om de Romeinen te actualiseren via andere onderwerpen dan de, wellicht verhevenere, thema's zoals de liefde, de dood of staatsinrichting.

De vraag blijft natuurlijk welke teksten je wil lezen in de klas, gezien de beperkte tijd en ruimte om ze kennis te laten maken met de klassieke literatuur. De *Xenia* en *Apophoreta* van Martialis lijken een mooie aanvulling op de Latijnse lyriek die al gelezen wordt op de middelbare school. Het werk biedt de mogelijkheid een veel breder scala onderwerpen bij poëzie te behandelen. Wat mij betreft zijn deze gedichten een verademing ten opzichte van de botte gedichten die we ook van Martialis kennen. Hij kan erg geestig zijn, maar na een paar depreciërende gedichten over vrouwen, homoseksuelen of alle anderen die niet aan het 'stereotype Romeinse heteroman' voldoen, weten de leerlingen ook wel dat de Romeinse samenleving veel minder openstond voor vrouwen en minderheden. Daarom is het zo aardig dat we nu een (andere) toegang hebben tot het materiële leven van de Romeinen, dat in de door Hunink vertaalde gedichten met het uitgebreide commentaar zo helder voor het voetlicht is gebracht.

Met de vertaling van Hunink hebben we een mooie aanvulling op de Latijnse literatuur in Nederlandse vertaling. De teksten van Martialis bieden niet alleen een spannende inkijk in het Romeinse leven, maar ze zijn overwegend ook inhoudelijk aardig om te lezen. Bovendien lijkt er zeker potentie te zijn om met de vertaling en de commentaren de teksten te ontsluiten voor het middelbaar onderwijs. *Feest in het Oude Rome* is daardoor een feest om te lezen en een boekje om te koesteren.

1 Hunink 2020, p. 52.

2 Hunink 2020, p. 46.

3 Hunink 2020, p. 40-41.

